

Dr hab. Kazimierz Miroszewski, prof. UŚ

Katowice, 10 IX 2022

Instytut Historii

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Recenzja

pracy doktorskiej Seweryna Osowskiego „Geneza i historia ruchu mesjanistyczno-żydowskiego (1809 – 2012)”. Kraków 2022, ss. 282.

1. Temat rozprawy, cele i zakres chronologiczny pracy

Powstanie ruchu mesjanistyczno-żydowskiego trwało stosunkowo długo. Jego genezy należy szukać w XIX wieku. Wynikało to z reakcji społeczności żydowskiej, która uznała zwolenników tego ruchu za odstępców oraz krytyki ze strony chrześcijaństwa. Dlatego też ostateczne ukształtowanie się ruchu rozpoczęło się w latach 70-tych XX wieku, a finalizacją pierwszego etapu działalności jest przyjęcie wyznania wiary przez Union of Messianic Jewish Congregations w 2012 roku. Jednocześnie po II soborze watykańskim nastąpiła stopniowa zmiana postawy Kościoła rzymskokatolickiego w stosunku do przedstawicieli tego ruchu.

Ruch mesjanistyczno-żydowski jest więc ruchem „młodym”. Jak pisze słusznie Doktorant: „W Polsce problematyka Ruch mesjanistyczno-żydowskiego stanowi „novum” dla przestrzeni naukowej. Istnieje niewielka liczba uczonych zajmujących się omawianym zagadnieniem. (s. 8) Dlatego też z uznaniem odnoszę się do wyboru problematyki rozprawy doktorskiej. Każde kolejne opracowanie dotyczące historii Ruchu oraz relacji pomiędzy przedstawicielami Ruchu a Kościołem rzymskokatolickim pozwala nam na jeszcze większe zrozumienie tej problematyki.

Należy przyjąć argumentację Doktoranta, iż okres 1809 – 2012 stanowi zamknięty etap w rozwoju Ruchu mesjanistyczno-żydowskiego. Postawione we Wstępie pytania badawcze w pełni określają cele badawcze jakie postawił sobie Doktorant.

Przedstawiając przedmiot swych dociekań naukowych Doktorant zastosował układ chronologiczno-problemowy. Wykorzystał różne metody badawcze – od analizy historycznej źródeł archiwalnych i opracowań po metodę analityczno-syntetyczną.

2. Wykorzystanie bazy źródłowej i literatury przedmiotu

Bazą źródłową dla Doktoranta są dokumenty opublikowane oraz zasoby Archiwum Catholic-Messianic Dialogue Group. Nie budzi zastrzeżeń zakres wykorzystania opublikowanych dokumentów. Natomiast cenne jest wykorzystanie po raz pierwszy przez

historyka zasobów Archiwum Catholic-Messianic Dialogue Group. Jak pisze Doktorant: „kilkaset stron stenogramy i inne dokumenty” (s. 12). Istotnym uzupełnieniem są wywiady i korespondencja z liderami Ruchu, które przeprowadził Doktorant. Pozwoliły one często Doktorantowi na dokładniejsze sprecyzowanie danych wydarzeń. Doktorant zebrał i wykorzystał obszerną literaturę polsko- i angielskojęzyczną dotyczącą historii Ruchu. Jest ona imponująco pod względem ilościowym i merytorycznym. Wykorzystał strony internetowe, Facebook i YouTube różnych organizacji i kongregacji mesjanistycznych.

3. Konstrukcja i zawartość merytoryczna pracy

Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów, wstępu, zakończenia, bibliografii, wykazu zastosowanych skrótów oraz aneksów, w których umieszczono wybrane dokumenty (7) i dokumentację fotograficzną (20). Rozdziały są podzielone na podrozdziały.

We wstępie Doktorant omówił cel rozprawy, ramy chronologiczne oraz zawartość poszczególnych rozdziałów. Przedstawiła również stan badań, podkreślając, iż w Polsce „ukazała się niewielka liczba prac naukowych na temat Żydów mesjanistycznych. Autorami /.../ są: Artur R. Juszczak, Barbara Karasiewicz i Marcel Kościańczuk. /.../ O wiele bogatszy jest stan badań w innych krajach” (s. 10). Istotną częścią wstępu jest ustosunkowanie się Doktoranta do definicji Ruchu mesjanistyczno-żydowskiego. Jak pisze: „Celem niniejszej pracy nie było tworzenie nowych definicji /.../ Niektórzy liderzy mesjanistyczni wyraźnie oddzielają judaizm mesjanistyczny od Ruchu mesjanistyczno-żydowskiego, który postrzegają jako znacznie szerszy temat, do którego zaliczają się także takie organizacje jak np. Jews for Jesus. Wielu badaczy zdaje się używać obu terminów zamiennie. Z uwagi na brak konsensusu co do ich znaczenia, przyjęto w niniejszej pracy używanie terminu Ruchu mesjanistyczno-żydowski, który odnosi się do obu tych rzeczywistości, jeżeli nie zaznaczono inaczej.” (s. 12)

W pierwszy rozdziale Doktorant przedstawił dzieje żydowskiego chrześcijaństwa w XIX wieku. Rozwijało się ono głównie w Wielkiej Brytanii, ale także w Stanach Zjednoczonych AP i Kiszyniowie. Zwrócił uwagę na takie organizacje misyjne jak: London Jews Society, Beni Avraham, Hebrew Christian Alliance, Hebrew Christian Prayer Union oraz The Israelites of the New Covenant. Powstanie tych organizacji było dziełem, jak słusznie zauważa Doktorant, hebrajskich chrześcijan, którzy „Stawali się oni wzorem do naśladowania przez innych Żydów wierzących w Jezusa Mesjasza, będąc dla nich również żywym przykładem możliwości połączenia żydowskiej tożsamości – w różnym stopniu – z wiarą w Chrystusa.” (s. 30). Stąd omówienie działalności czterech żydowskich konwertytów, którzy mieli największy, zdaniem Doktoranta, wpływ na tworzenie pionierskich wspólnot i

organizacji. To one, będąc nie raz pod wpływem anglikańskiego Kościoła, tworzyły podwaliny pod Ruch mesjanistyczno-żydowski.

W rozdziale drugim Doktorant zaprezentował rozwój organizacji misyjnych w XX wieku oraz ich rolę w ewangelizacji społeczności żydowskiej. Rozwój tych organizacji nastąpił głównie na terenie Ameryki Północnej. Zwrócił szczególną uwagę na działalność Chicago Hebrew Mission (CHM) oraz International Hebrew Christian Alliance of America. CHM była pierwszą organizacją misyjną powstałą w Stanach Zjednoczonych AP. Była organizacją, jak pisze Doktorant, „jedną z nielicznych misyjnych działających nieprzerwanie od swojego założenia (przez ponad 130 lat), aż do czasów współczesnych”. (s. 57 – 58) Niewątpliwie różniła się od innych organizacji podejściem do żydowskich konwertytów. Zachęcała ich do brania udziału w świętach żydowskich oraz praktykowania niektórych tradycji. Organizacja ta wspierała również ruch syjonistyczny oraz żydowskie osadnictwo na terenie Palestyny. W II połowie XX wieku organizacja zmieniła nazwę na Chicago Hebrew Mission na American Messianic Fellowship (1953), później dodano człon International. W 2008 roku zmieniono nazwę na Life in Messiah International. Rozwinęła swą działalność również na terenie Izraela, Francji, Kanady, Holandii, Meksyku, Argentyny i Hong Kongu. Dorównuje jej druga organizacja nastawiona na ewangelizację środowiska żydowskiego – American Board of Mission to the Jews (ABMJ). Jej znaczenie wzrosła, kiedy ster przywódczy przejął Józef Cohn. Przekształcił organizację w globalne przedsięwzięcie. Jak pisze Doktorant: „od lat czterdziestych (XX wieku – K.M.) urosła do rangi ogólnokrajowej instytucji zarządzanej na podobieństwo dużej korporacji”. (s. 72) Przy omawianiu dziejów tej organizacji, na podkreślenie zasługuje rzetelne podejście Doktoranta, do kwestii daty zmiany nazwy organizacji, która nastąpiła w latach osiemdziesiątych XX wieku. Podkreślił również zmianę stosunku ABJM do Ruchu mesjanistyczno-żydowskiego – od negatywnej postawy do sponsorowania kongregacji mesjanistycznych.

Z treści rozdziału dowiadujemy się również o działalności Hebrew Christian Alliance of America, która była atakowana „zarówno ze strony środowiska żydowskiego jak i chrześcijańskiego” (s. 77) Doktorant dokonał także analizy funkcjonowania International Hebrew Christian Alliance (IHCA) oraz Jews for Jesus. Celem IHCA było stworzenie międzynarodowego sojuszu na rzecz hebrajskiego chrześcijaństwa. Była ona otwarta zarówno dla żydowskich wierzących jak i chrześcijan. Natomiast Jews for Jesus, jak pisze Doktorant, „do dzisiaj wzbudza liczne kontrowersje, także wśród członków Ruchu mesjanistyczno-żydowskiego”. (s. 87) Była ona nastawiona na działalność wśród młodzieży. Prowadziła ewangelizację bezpośrednią wykorzystując także media, sztuki teatralne oraz zespoły

muzyczne. Pomimo, iż początkowo dystansowała się od Ruch mesjanistyczno-żydowskiego stała się synonimem judaizmu mesjanistycznego. Pomimo „pewnych różnic teologicznych, od wielu lat wspiera Ruch mesjanistyczno-żydowski”. (s. 96)

Zasadnicze dla zrealizowania tematu badawczego są trzy kolejne rozdziały. W trzecim rozdziale Doktorant przedstawił rozwój ruchu mesjanistyczno-żydowskiego od końca lat 60-tych XX wieku. Wskazał na czynniki determinujące jak: wojna sześciodniowa i jej skutki (1967) oraz działalność Jesus Movement (Ruchu Jezus). Druga połowa lat 70-tych to wyraźny wzrost liczby kongregacji mesjanistycznych. Efektem ich działalności było utworzenie w 1979 roku Union of Messianic Jewish Congregations (UMJC), pierwszej organizacji parasolowej dedykowanej kongregacjom mesjanistycznym. Przyjęła ona wyznanie wiary (Doktorant dokonał korekty roku jej przyjęcia na 1981 rok!) oraz definicję judaizmu mesjanistycznego w 2002 roku, rozszerzoną w 2005 roku. Nowe wyznanie wiary zostało uchwalone 19 lipca 2012 roku. Było ono próbą „łączenia elementów obu tradycji religijnych: judaizmu i chrześcijaństwa.” (s. 121) Natomiast otwartą kwestią jest liczebność Żydów mesjanistycznych. Można oszacować liczbę kongregacji mesjanistycznych w poszczególnych krajach. Słusznie Doktorant pisze: „Badaczom dużo trudniej niż liczbę kongregacji przychodzi ustalić wiarygodne dane dotyczące liczebności Żydów mesjanistycznych.” (s. 124). Stąd słuszny wniosek, iż „Wydaje się więc konieczne przeprowadzenie nowych badań dotyczących jego wielkości ...”. (s. 128)

Szczegółowe omówienie praktyk religijnych i obyczajów mesjanistyczno-żydowskich (liturgia – definicja robocza Doktoranta, obyczaje, bar micwa, bat micwa, koszerność, ubiory, śluby i pogrzeby, święta, szabat) znajdujemy w czwartym rozdziale. Doktorant ukazał swoistą mieszanekę elementów występujących w środowiskach judaistycznych i chrześcijańskich. Zaakcentował równocześnie, iż istnieją widoczne różnice pomiędzy wspólnotami znajdującymi się w Stanach Zjednoczonych AP i Izraelu. Podsumowując stwierdził, iż „wciąż daleko do jego unifikacji. Ma to także odzwierciedlenie w podejściu do tradycji żydowskiej oraz praktyk religijnych. Stan ten potrwa zapewne przez kolejne dziesięciolecia. W znacznej mierze wynika on z dużej autonomii i wolności jaką cechują się poszczególne kongregacje mesjanistyczne zrzeszone – bądź nie – w parasolowych organizacjach mesjanistycznych.” (s. 169)

W rozdziale piątym Doktorant dokonał ważnych ustaleń dotyczących wzajemnych relacji pomiędzy Ruchem mesjanistyczno-żydowskim a Kościołem rzymskokatolickim. Już, jak pokreślił Doktorant: „Deklaracja „Nostra aetate” uchwalona w 1965 roku podczas Soboru Watykańskiego stanowi milowy krok w relacjach Kościoła rzymskokatolickiego z

judaizmem.” (s. 170) W deklaracji przyjęto przede wszystkim tezę, iż Żydzi nie ponoszą odpowiedzialności za śmierć Chrystusa, a co za tym idzie nie są odrzuceni przez Boga. Następstwem postanowień II Soboru Watykańskiego był stopniowo rozwijający się dialog. W tym celu przedstawiciele organizacji żydowskich utworzyli International Jewish Committee for Interreligious Consultations (Doktorant również w tym przypadku dokonuje korekty daty utworzenia Komitetu). Doszło do spotkań pomiędzy władzami Kościoła rzymskokatolickiego a przedstawicielami tego Komitetu. Powstały: Biuro ds. Kontaktów między Katolikami a Żydami zastąpione przez papieża Pawła VI Komisją ds. Kontaktów Religijnych z Judaizmem (1974) oraz Międzynarodowy Katolicko-Żydowski Komitet Łączności. Omawiając kolejne lata dialogu Doktorant podkreślił rolę Jana Pawła II – pielgrzymka papieża do Ziemi Świętej (2000) oraz inicjatywa spotkań Komisji ds. Kontaktów Religijnych z Judaizmem z Wielkim Rabinem Izraela (2002). Najistotniejszym wydarzeniem dla Ruchu mesjanistyczno-żydowskiego stało się powołanie Catholic-Messianic Dialogue Group. Doktorant szczegółowo ukazał genezę powstania tej Grupy oraz jej funkcjonowanie. Wyróżnił dwa etapy działalności od 2002 do 2012 roku. Od 2006 roku toczące się rozmowy zmieniły charakter z poufnej na oficjalny (decyzja papieża Benedykta XVI). „Podczas drugiego etapu dokonała się główna praca teologiczna toczonego dialogu” (s. 192) Ważnym uzupełnieniem tej problematyki jest przedstawienie sylwetek uczestników dialogu, którzy reprezentowali stronę katolicką i mesjanistyczną.

4. Sprawy językowe i warsztatowe

Rozprawę doktorską czyta się bardzo dobrze. Zarówno tekst opracowania jak i przypisy, które są różnorodne. Odsyłają czytelnika do bazy źródłowej. Są również polemiką z autorami opracowań oraz uzupełnieniem tekstu głównego.

Bibliografia jest sporządzona w sumie zgodnie z obowiązującymi zasadami. Wyjątek stanowi brak układu alfabetycznego w spisie prac danego autora. Natomiast problemem dla Doktoranta są przypisy skrócone, za wyjątkiem „tamże”. Brakuje opisu tabel (tytuł, Źródło) – s. 193, 196, 197 oraz numeracji zdjęć i dokumentów, co ułatwiłoby użycie odsyłaczy w tekście zasadniczym.

Przedstawione uwagi krytyczne nie wpływają w sposób zdecydowany na końcową ocenę dysertacji. Biorąc pod uwagę całość przedstawionej mi do oceny dysertacji doktorskiej uznaję ją za spełniającą w dostatecznym zakresie wymogi wynikające z ustawy o stopniach i tytule naukowym. Poszerza ona w zdecydowany sposób wiedzę na temat funkcjonowania

Ruchu mesjanistyczno-żydowskiego oraz dialogu pomiędzy Ruchem a Kościołem rzymskokatolickim. Mocną stroną dysertacji jest opanowanie warsztatu badawczego przez Doktorantka. Wykazał się umiejętnością gromadzenia i analizowania zebranego materiału źródłowego.

Uznając dysertację za spełniającą wymogi wynikające z „Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki” z 14 marca 2003 roku (Dz.U. z 2003 r., nr 65, poz.595 i z 2005 r. nr 164, poz. 1365 z późniejszymi zmianami) wnoszę o przyjęcie rozprawy doktorskiej Pana mgr Seweryna Osowskiego i dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Krzysztof Dworak